

ПРАЦІ ІНСТИТУТУ ДОСЛІДІВ ВОЛИНИ

СПОГАДИ ПРО МОДЕСТА ЛЕВИЦЬКОГО

В. ЛЕВИЦЬКОГО І Д. ДОРОШЕНКА

ВОЛИНІЯНА XVI.

Вінніпер — 1967 — Канада

ПРАЦІ ІНСТИТУТУ ДОСЛІДІВ ВОЛИНИ
За редакцією М. Л. Боровського

СПОГАДИ ПРО МОДЕСТА ЛЕВИЦЬКОГО

В. Левицький — Син про свого батька,
Д. Дорошенко — Лікар-гуманіст

Передмова Ю. МУЛИКА-ЛУЦИКА

ВОЛИНІЯНА XVI.

diasporiana.org.ua

Коректор О. Навроцький

Вінніпег

— 1967 —

Канада

Наклад з пожертв людей доброї волі.

RESEARCH INSTITUTE OF VOLHYN
Editor-in-chief — M. L. Borowskyj

IN MEMORY OF MODEST LEVITSKYJ

V. Levitskyj — reflects on his father
D. Doroshenko — portrays him as a physician and humanist

Foreword by G. MULYK-LUCYK

VOLHYNIANA XVI.

Winnipeg

—

1967

—

Canada

Published by interested donors.

НЕЗАБУТНІЙ „ДІДУСЬ” ВОЛИНИ

В якій мірі „поменшується” простір під тиском модерної цивілізації, з її технікою комунікацій, в такій мірі „збільшується” час розмежування між минулістю й сучасністю. Різниця між духом доби, що була 70—80 років тому, і духом нашого часу така велика, що, здається, події минулого століття відбувалися кілька століть тому. Наш духовий календар далеко випередив астрономічну хронологію.

Саме таке враження навівають собою оті жовті листки пергаменового паперу, на якому вибляклий машинопис містить у собі згадки про Модеста Левицького. Архівний вигляд цих жовтих листків символізує собою різницю між духом 1880-х років, представником яких був М. Левицький, і духом нашого часу. Минуло лише вісімдесят років, а здається, що з того часу вже минули віки.

Модеста Левицького на Волині тепло називали „дідусем”. А тепер дух його 1880-х років — це вже не лише „дідусь”, а „тіні забутих предків”. У наших літописах вони офіційно не забуті: ми ж бо згадуємо їхні імена, дати, події. Але дух їхній забутий таким чином, що ми, люди „нуклеарної доби”, не розуміємо духа тих людей з минулого століття. Вони були задивлені в людську душу. Ми не задивлені в спроможності працездатності людини. Вони дивилися на місяця озима величної поезії. Ми ж дивимося на нього озима майбутніх колонізаторів планети. Вони підходили до свого народу й до людини взагалі з боку погувань і любови — до тієї міри, що навіть ворогів називали „воріженьками”. Ми ж підходимо до справ народу шляхом суворого обов'язку, офіційно оформленого доктринами й програмами. Вони були людьми мітиг-

ної „синьої пташки” духа. Ми ж є людьми доби моторів. Вони (свідомо, чи несвідомо) підготовляли нам наш теперішній „поступ”, і прагнули бути тими, чим ми є тепер. Ми ж, осягнувши той „поступ”, з жалем відгуваємо, що втратили те, що було в них: втратили мітизну „синю пташку” духа.

І коли згадати ці спогади, то, сказати б словами Григорія Сковороди, — „душа ридає” по втраті „синьої пташки” духа. Властиво, це навіть не „ридання душі”, а це кам’яні сльози покоління модерної доби, яка, як сказав Ольжиз, „жорстока, як вовлиця”, і загадкова, немов Сфінкс, чи краще б — немов закулісся міжнародньої політики.

Модест Левицький належав до представників другої половини 19-го століття. Отже жив і діяв у столітті Шевченка. А 19-те століття — це найбільший пантеон духових велетнів української культури. І Модест Левицький був у цій добі у себе „дома”. Він разом працював і ділився думами з тими, чиї імена перейшли на сторінки підручників української культури. Велику більшість з них він пережив, і доніс живий спомин про них до нашого століття — дожив до зустрічі з поколінням 30-х років: покоління „доби, жорстокої, мов вовлиця”.

Як прагматисти та утилітаристи, міряємо людей статистикою їхніх заслуг праці на рідній ниві: базимо „портрета праці”, за якого захована людина, як людина — з серцем і душею.

Сказав був колись Рильський — муж державний і мислитель: „Добрый промовець — це добра людина”.

Волинь знала й належно оцінювала Модеста Левицького за його багатогранну працю для українського народу. Але Волинь найперше глибоко збагнула, що він був людяною людяною, доброю людяною, — це те, чого в нас не водиться згадувати ні в промовах, ні в пресі, ні в підручниках, ні в наукових дослідях, — до чого б це не відносилось. Не „доктором”, не „мисльменником”, не „діячем”, не „державним мужем” а „дідусем” він був для українського народу на Волині. Добрий, щирый, сердечний „дідусь”!

„Дідусь” — це найвищий символічний титул, що ним, як д о б р у л ю д и н у, увінчали волиняни с в о г о Модеста Левицького. У поляків такий народний титул був наданий лише раз в історії, і то маршалові Пілсудському („Дзядек”), а в нас цей титул мав Модест Левицький.

Історія — це слово грецьке, що означає д о с л і д ж е н н я. Читаючи спогади інж. В. Левицького, нашому поколінню треба досліджувати перш за все не цього документа недавньої „давнини”, а досліджувати свого власного духа в дзеркалі духа людей того типу, яким був наш „Дідусь”.

Року 1966-го сповнилось сто років з дня народження Модеста Левицького.

Немає йому на Волині ні мармурового, ні бронзового, ні кам'яного пам'ятника. Але по ньому залишився пам'ятник нерукотворний: щира, неідробна любов у серцях народу.

Інститут Дослідів Волині видрукуванням цих сторінок спогадів сина про батька (заініційованих ще інж. М. Бойком — Ред.) кладе від себе у ювілей 100-ліття квітку на пам'ятник любови до нього. Кладе він цю квітку в імені Землі Волинської — за ініціативою голови ІДВ, інж. М. Боровського, який є одним з нечисленних тепер представників того безпосереднього середовища, в якому жив і трудився М. Левицький.

А наша Волинь, це „Єдине місце, де не погувалося би себе на гужині. Це була Волинь, своя, хог і не рідна земля, але українська, з якою було багато пов'язано спогадів і у батька, і у мене. Отже туди ми скерували свій зір...”

Так пише у своїх спогадах про батька і про себе інж. В. Левицький.

Після „бурі й натиску” 1917—1921 років, — років „грози й надії”, опинившись на світових „розпуттях велелюдних” скитальщини, вони відгули, що Волинь була Єдина, своя...” І так стали вони духовими синам Волині.

Батько з сином колись „скерували свій зір на Волинь”. А тепер ті волиняни, що в великому розсіянні по світі, гитаючи спогади інж. В. Левицького, хог на мить

*спрямують зір своїх душ у минуле — на світлу постать
Дідуся Модеста.*

*Справжня, неідробна любов — мовгазна, скупа на
слова. Ось цим і пояснюється така оцадність слів у спо-
гадах інж. В. Левицького про свого батька, та все ж таки
сказав він „не багато, але багато”. У кожному його слові
є зміст томів. Оці спогади треба гитати під „телескопом”
широкого знання доби, до якої вони відносяться.*

Ю р і й М у л и к - Л у ц и к

Віктор Левицький

СИН ПРО СВОГО БАТЬКА (Спогади)

Батько мій народився на Поділлі 25 липня 1866-го р. Родина батька і його студентські роки припали на восьмидесяті роки минулого століття. Ідейне спрямування прогресивної молоді в бувшій Росії того часу (т. зв. восьмидесятники) відзначалося „ходженням в народ”, служінням народів. Це заважило й на батьківській кар’єрі: спочатку,

**Модест Пилипович Левицький
(1866—1932)**

за намовою проф. Петра, мій батько вступив на історико-філологічний факультет київського університету, але майбутня праця „казьонного” вчителя гімназійного його мало вабила. Тому, по чотирьох роках студій, тобто майже при кінці студій, він перейшов на медичний факультет з метою бути „мужицьким доктором”, служити народів, сво-

ему бідному, темному селянинові. Цю ідею — служити народові, а особливо хворому селянинові, давати йому полегшення фізичне, давати рідне, лагідне слово — мій батько додержав до кінця. Правда, за те рідне слово мав він і багато прикростей від всевидючого ока московської влади і ніде не міг „нагріти місця” довше, як 3—5 років.

Лікарську працю свою почав батько на Волині, в Ковлі. Доля судила, що й закінчив він свою життєву путь також на Волині, в Луцьку. Ковельський період його життя позначився контактом з родиною Косачів. Великий вплив на батька, як майбутнього письменника, мала Олена Петрівна Косач (Олена Пчілка) та дочка Косачів Лариса (Леся Українка). Поза родиною Косачів мабуть українських інтелігентів у Ковлі й не було, бо адміністрація й духовенство складалося з росіян, поміщицтво Ковельщини — з росіян і поляків, решта, 80% населення самого Ковля — це були жиди-гандлярі.

Вогкість Ковельщини не відповідала здоров'ю моєї матері, яка мала початки туберкульозу. Треба було переїздити кудись в сухіші й здоровіші околиці. Так ми опинилися в містечку Окни на стику Поділля й Херсонщини. Там князь Гагарін побудував у своєму маєтку гарну лікарню і подарував її земству. Тут, на Поділлі, почалася літературна праця мого батька. Тому, що тоді українське друковане слово було заборонене російською владою, а вільно було видавати (після контролі цензури) тільки брошурки стисло практичного призначення (про хліборобство, на медичні теми), цензура дозволила і батько видав „твір” — „Короста або чухачка”, ціною — одна копійка. Оце була перша ластівка. Далі, пам'ятаю (бо вже я мав тоді 4—5 років), як батько бідкався з виданням одноактівки — водевіля „В клуні”. Що не пошле в цензуру — повертається назад з червоною резолюцією навскіс першої сторінки: „Ні ж печаті, ні постановке на сцене не разрешается” і печатка з підписом цензора. Пам'ятаю, одного літа в характері практиканта працював у лікарні студент-медик Попов, хоч і росіянин, але симпатичний. Отже, він приймав активну участь в справі водевіля, переписував його, разом з батьком міркували — як би перехитрити цензора. Вичікували якийсь час і вже під іншим наголов-

ком — „Жан і Бобі” і за іншим підписом — Попов — Левицький, послали знов у цензурний комітет з розрахунком, що цензор якось проочить. Але наслідки були завжди тіж самі. Властиво, наслідки були дещо відмінні: котрогось дня в лікарню приходить містечковий становий пристав, батьків пацієнт, бо мав купу дітей і мій батько їх лікував не раз. Вигляд у пристава був збентежений, видно було, що він почуває себе дуже ніяково. На запит батька — що сталося, чи є всі в його родині здорові, відповів, що, слава Богу, все в порядку, але має іншу справу, про яку хотів би поговорити віч-на-віч. Батько попровадив його у свій кабінет і тут відбувся більш-менш такий діалог:

— Ну, ну, кажіть — що вас болить чи муляє?

— Ой, пане докторе! Як би ви знали наше собаче життя, ви б не жартували!!

— Справді, що ж таке прикре трапилось?

— Скажу вам по чистій совісті, зраджу урядову таємницю, бо знаю вас за людину чесну й добру, яка мухи не скривдить, а ви ж самі знаєте: у мене купа дітей, жінка, теща... Отже, те, що вам скажу, — і він при тому боязко озирнувся й притишив голос, — щоб ні жива душа не дізналася, бо інакше викинуть зі служби й піду з дітьми з торбами.

— Та добре, добре, будьте певні, що я плескати язиком не буду. Можете мені висповідатися, як попові на сповіді.

— Так от, отримав розпорядження „наблюдать” за вами! Подумайте: наблюдать! Та ще й „доносить” про вас. Мені просто в голову не влазить: наблюдать! Я розумію — наблюдать за конокрадом, злодієм... Але за нашим доктором!? Що це за напасть на мене? А може я вже з глузду зсовуюся? І ще згадується про якихось „мазепинців”, а їх у мене в мойому районі досі не оказувалося. І які то вони, ті „мазепинці”? Що то за біда?

Бідака безрадно розводив руками, кліпав очима і щиро, з якимось переляком дивився батькові в очі. Людина він був недалека, але не з гірших. Жидки-крамарі нераз носили йому через кухню — „від щедрот своїх”. Це було

корисно і для нього, і для них. А містечко він тримав у чистоті, злочинства не водилося, а коли й з'являвся (але дуже рідко) якийсь конокрад з підозрілими кінями, то за ним „наблюдалося”. Але за доктором... За тим доктором, який і дітей йому лікував, і жінку, і тещу, і йому самому колісь на кольки в боці поміг баньками, за таким, с в о ї м доктором „наблюдают” і „доносить”... Це вже виходило за межі його уяви.

Одно було ясно: „мазепинство” мені вже було припечатано і ходитиме за мною до кінця мого віку. Але розтовкмачувати йому це не було ніякої потреби, тому я й порадив:

— Так от „наблюдайте” і „доносьте”... Раз начальство вимагає — треба виконувати.

— Доктор! Не будьте ж такий жорстокий. Як же я можу на вас „доносити”?

— Та напишіть: „За отчетний період нікаких протизаконних дій за доктором не обнаружено. Тай — квит!

— От і чудесно! І як воно у вас і легко, і скоро, і влучно виходить. А я мудрувався скільки годин, аж голова розболілася, і нічого не міг придумати. Ах, який був би з вас становий пристав!..

На це я вже не мав що відповісти тай він, потрясши мені щиро руку, вже щезав за дверима.

Отаке оповідав нам при столі батько, повернувшись до дому на обід. Дитяча пам'ять зберегла мені докладно слова батька, зміст яких я зрозумів значно пізніше.

Отак, з тої пори й почалося мого батька „мазепинство”. Почалося офіційно зі всіма його наслідками. А була це пора, коли „України не било, нет і бить не может” за наказом міністра Валуева.

Крім крамольної „Корости”, про яку вже була мова, мазепинство батькове усугубилося ще парою аматорських українських вистав. Був у містечку Окни, де ми тоді жили, мировий суддя, Науменко, українець. Оце й все було „коло” нашого знайомства. Пригадую, ми часто до них у гості ходили. Вчашав і суддя до нас. Жили між собою запросто і співзвучність була цілковита. Довгі провадили розмови між собою, але я ще замалий тоді був розуміти їх. Ні го-

рілки, ні карт батько з суддею не вживали, отже, надумали вони, може більше для власної розривки ніж для пропаганди, поставити пару українських вистав. Тай яка могла бути пропаганда в жидівському глухому містечку де, крім жидів, тільки й було інтелігенції що суддя, доктор, становий пристав та піп. Правда, amatorів виявилось чимало і то несподіваних. „Заядлыми” театрами показали себе... ніхто б і не сподівався, власне піп і рабин! Цей останній був людиною розумною, вже старшого віку, але обидва вони, через свій духовний сан, не могли брати активної участі на сцені. Проте попа посадили в суфлерську будку після довгого переконування, що його ніхто не буде бачити і інкогніто цілком забезпечене. І ліз він рачки в суфлерську будку, і бубонів з неї його бас, і здіймався вгору синій димок його цигарки, бо курець з отця був фанатичний, хоч і попереджувано його, щоб не спалив театр”. А рабин висловлював своє захоплення театром тим, що не вилазив зза куліс і хвилювався за кожного артиста більше, ніж всі вони разом. На жіночі ролі теж знайшлися несподівані ентузіястки: акушерка-фельдшерниця з батькової лікарні, продавщиця з „винної лавки”, вчителька зі школи, „мировейша” (як казали на жінку мирового судді жиди). Все це був стихійний український елемент, для викриття якого спричинилися вистави.

Модест Левицький — гімназист

Я зупинився довше на цьому епізоді з батькового життя тому, що він є характерний для тої глухої доби чорної московської реакції.

Вистав було не багато, здається 2—3. Вже й не пригадую — що власне ставили. Грали в „камері мирового судді”, бо кращого й більшого приміщення в містечку не було. Успіх був надзвичайний. Та й не диво, бо досі містечко спало сном глухої провінції. А тут — театр! Крім того, актори були всі знані, бо пізнавали їх під найріжнomanітнішою характеристикою з голосу.

Був присутній на виставах і становий пристав і з цікавості і з обов'язку. Садовили його задушно в першому ряді. Адміністрація! Але після вистав він все намовляв батька:

— Доктор! І навіщо це?! Хіба не можна обійтися без театру?

А мій батько на це:

— Хіба ми кого вбиваємо або ріжемо? Тай вистави відбуваються з участю мирового судді, в його „камері”...

— Та так воно, так! Але навіщо воно вам? Суддя — інша справа. Він по міністерству юстиції. У них інші правила. А у нас губернатор буде косо дивитися на все це. А що п'єси „дозволені цензурою к постановке”, то нехай їх грають собі по великих містах. А у нас вже всі пси брешуть про театр. Облишіть краще. Ви ж не для заробітку ставите?

— Та ні ж!

— Ну от бачите. Це від нудьги. То я вас прошу, як ваш доброжелатель, облишіть!

Але було вже пізно. Мазепинство до батькового реноме вже було прибито цвяхом: І говорить з селянами по „малорускі”, і пише „книжки” на цій мові, і вистави робить теж „малорускі”. Явний мазепинець!

І почалися з тої пори різні причіпки з „врачебного ведомства”. Пам'ятаю, батько з обуренням оповідав вдома, що грошевий звіт по лікарні повернули, бо в ньому „недокладність” на... 14 копійок! То знову якась інша дурниця подібної категорії. Приїздив до нас на „врачебну інспекцію” звичайно доктор Сулима, наш великий приятель, українець але „Нікодим”. Отже, одного разу він сказав, що, хоч лікарня поставлена зразково і взагалі вважається за одну з перших в губернії, особливо тому, що князь Га-

гарін не пожалував грошей на її устаткування, але на вас, Модесте, в губернії дивляться дуже зизом, як на елемент „неблагонадьожний”. Краще було б шукати собі іншої лікарні, під іншим губернатором. А тут якраз підходила пора віддавати мене в науку. Отже, батько почав оглядатися — де б була вакансія поблизу Києва, бо все таки тягнуло його до нашого культурного й національного центру. Знайшлася вакантна лікарня земська в Боярці під Києвом, батько попросився туди і його незабаром і перевели. Подільський губернатор міг з полегшою віддихнути. І батько — теж.

Так ми опинилися в Боярці, а я почав „вгризатися” в науку, в першу клясу гімназійну. Був це рік, як не помиляюся, 1900-01. Батько частенько вчашав до Києва, був у тісних взаєминах зі „Старою Громадою”. Часом брав мене з собою і з того раннього дитинства у мене залишилися незатерті до нині спогади - портрети Грінченка, його дружини, Єфремова, Дурдуківського, Прокоповича, Науменка, Лисенка. З їхніх розмов я тоді тільки розумів, що всі інтереси оберталися довкола ширення українського друкованого слова. Осередком цієї акції була книгарня Наукового Товариства ім. Шевченка на Безаківській вулиці. Хоч місце було й не комерційне, але богомольці, які приїздили на прощу до Лаври, йшли пішки зі станції вгору Безаківською вулицею, а проходячи біля книгарні, частенько зупинялися біля виставового вікна й дивувалися, вгледівши українську книжку, картки зі зображеннями наших вишивок, гуцульські кустарні вироби. Так часом виловлювалися з сірої маси „душі”, яким, вже всередині, в книгарні, живим словом відкривав очі на національну свідомість завідуючий книгарнею Степаненко.

Батько близько до серця собі брав справу книгарні на Безаківській, бо це був дуже чутливий показчик ширення свідомости через книжку і, коли, пам'ятаю, були часи дефіциту по книгарні, то згодом справи покращали вже настільки, що не треба було Чикаленкові покривати недобору, бо книгарня „стала на власні ноги!” Пам'ятаю, коли батько привіз до дому цю радісну вістку, то у нас в хаті запанував цілком святочний настрій.

Приїздили часом до нас в Боярку з Києва на таємничу нараду, бо лікарня стояла під самим лісом і нічиєї уваги не звертала, коли по-двоє, по-трое, стежками лісом зі станції, повільною ходою прямували і зникали десь біля лікарні приїзжі.

Часом, але то рідко бувало, в лікарні, в лікарському халаті перебував якийсь час у заразному відділі зовсім не хворий, а той, кому треба було зникнути від „всевидючого ока”.

Довгими зимовими вечорами батьки перекладали на українську мову з російської й польської, чи французької. Як не помиляюся, за час перебування в Боярці було перекладено Ермана Шатріяна „Історія одного селянина” (франц. революція), велика річ, потім Айтона Сінклера — „Нетрі”, Ежа — „Вдосвіта”, Сенкевича — „Кво вадіс”, Пруса — „Фараон”. З оригінальних речей батько писав, переважно, оповідання — новелі зі своєї лікарської практики.

Почалася російсько-японська війна, яка викрила скандальні ознаки розкладу царського уряду і вже відчувалося в політичній атмосфері певну напруженість. Віддаль — 20 кілометрів — між Бояркою й Києвом, зробилася великою; українські справи почали активізуватися так поважно, що неможливо було батькові всидіти в Боярці, в лісі, і на цей раз він сам почав оглядатися за працею в самому Києві. Вакантним було місце директора фельдшерської школи на Лукіянівці і одночасно керувати притулком для підкидьків на Лукіянівській площі. Батько туди зголосився. Цей період (педагогічний) був чи не найкоротший. Річ у тому, що серед викладавців був один (з російської мови) завзятий кацапура, якого ніхто терпіти не міг, не тільки учні, а й інші викладачі. У нього з учнями вічні були конфлікти, які просто не завжди розуміли його рязанську говірку, а тому всяка „діктовка” мала трагічний вислід. Це було т. зв. „око”, навмисне поставлене над школою, і такий „педагог” отримував ще додаток до звичайної платні „за обрусеніє края”. Коли незадовільні оцінки з „руссаво язика” набрали масового розміру, батько покликав москаля-вчителя і спитав — як воно має вигляда-

ти, коли майже ціла кляса має „незадовільно”. Чи немає тут до певної міри вини й самого вчителя?

— „Как?! Ані (вони В. Л.) не хатят учітца!”

— Вибачте, з інших предметів учні мають нормальні оцінки, а тільки з російської мови поголовно всі ніби неуки...

— „Ані у меня будут знать русскій язык! Я їх заставляю, хатяби ето ім і стоіло лішний год времени”...

— Ви не забувайте, що це фахова школа і ми плакаємо тут фельдшерів, а не русскіх літераторів, а тому ваш предмет не є один з найголовніших.

— „Как? В Россіи русскій язык не есть главный предмет? В таком случае пути наши расходятся!” (В такому разі наші дороги розходяться — В. Л.).

— „Очевідно”, сказав батько.

Але це „очевідно” вийшло не на батькову користь, бо скоро прийшло розпорядження „зверху”, що для „пользи служби” недоцільно „совмещати” дві посади (школа і приют), а тому батько залишається при приюті, а директорство перебрав хто-інший. Одно завідування приютом для підкидьків не давало майже нічого, ні матеріально, ні морально. Видно було зі всього, що треба в іншому міністерстві шукати праці. Радили — міністерство шляхів, а власне — залізниці. Вільне було місце на новозбудованій залізниці Армавіро-Туапсінській, біля Кавказу, але для батька неможливо було залишати Київ якраз тепер, коли після революції 1905 року настала перша відлига в Росії, постав парламент — Дума, хоч і з дуже куцими правами, але все таки якийсь народне представництво; можна вже було друкувати по-українськи і книжки, і газети. Почала виходити „Рада” — щоденник, в яку спочатку вкладали великі гроші Чикаленко й Смиренко. В таку пору для батька органічно неможливо було кидати громадську й літературну працю й їхати кудись під Кавказ. Тому згодився на тимчасову посаду залізничного лікаря на наших „юго-западних” залізницях, лікаря для „командіровок”, для заступлення тих лікарів, які або мали відпустку, або хворіли. Малось на увазі, що перший вакантний участок буде для батька. І дійсно, незабаром звільнилося місце в

Радивиліві на Волині. Воно, хоч і було не близько від Києва (ніч їзди), але при безкоштовному проїзді першою класом в поспішному поїзді живий зв'язок з Києвом втримувався. Можна було сподіватися, що з часом трапиться можливість пересунутися кудись ближче до столиці.

Праця в Радивиліві може була для батька порівнююче найлегша, бо хворих було не багато, лікарні не було, а тільки амбулаторія. Правда, траплялися виїзди на лінію по участку, але це не було вже так прикро. Залишалось більше вільного часу для літературної праці.

Що власне писав тоді батько — не знаю, бо жив я в ту пору поза домом, вчився у луцькій гімназії й приїздив до дому тільки на Різдво, Великдень і літні вакації. З цікавих відвідин можу навести приїзд до нас проф. Дмитра Івановича Дорошенка, з яким ми поїздили трохи по Волині, гостювали у нас майбутнього проф. Зілинського, який збирав місцеві волинські говірки, виловлював різні „діфтонги” (пів-тони), на які ми, звичайні смертні, не звертаємо уваги. Їздили ми також до Львова на перепустки для місцевих мешканців. Не без того було, щоб з Бродів не привозили контрабанди. Пам'ятаю, раз ми перепачкували на собі неймовірну кількість Біблій на українській мові. Користалися з того, що й залізничники, й дозорці на митниці — це все були батькові пацієнти і дошукуватися не будуть. Звичайно, на той час ми мали горб і спереду, і ззаду, і черево, та по боках прилаштувалося по книзі, і вся ця „споруда” накрита була зверху австрійським плащем, широким і довгим. Ясна річ, що ні сісти, ні швидко ходити не було можливості й ми просили тільки Бога, щоб котрась із Біблій не урвалася власне при переході через головну залю перегляду. Все це потім везли до Києва, бо в межах Росії Святе Письмо було заборонене в українській мові.

Вражіння від Львова й братів галичан у нас з батьком залишилося сильне, але... не позитивне. Воно ніби й українці й не українці... Додатньо вражало вільне друковане слово, але в якій же мові!.. Особливо в поточній мові ми почувалися цілком чужинцями. І вражала величезна різниця в ментальності на Великій Україні й в Галичині. Вра-

жала не на користь галичан. На нас дивились у Львові, як майже на дикунів десь з Сибіру, а ми не знаходили у галичан того нашого щирого донкіхотства в національній справі. Що ці наші перші вражіння були правильні — довели ближчі знайомства з галичанами по революції 1917-20 рр. Батько боляче відчував ту різницю і пояснював її географічними та історичними умовами, відмінними від наших.

Радивилівський період скінчився 1912 р., коли звільнилось місце залізничного лікаря в Білій Церкві, а я на той час вже скінчив був гімназію в Луцьку і вступив у київський університет.

**Модест Левицький з дружиною в старших класах
Університету.**

Отак, наша родина була вже майже вкупі, бо я частинно жив у Білій Церкві, а частинно — в Києві у бабуні, яка мала власний дім на Малій Володимирській вулиці. З Білої Церкви залізничників було близько до Києва, контакт з нашим центром громадського життя затіснився і батько з головою пірнув у громадську роботу. А роботи було вдосталь, не вистачало рук. Щоденна газета, Товариство „Час” зі своєю книгарнею на Великій Володимирській (проти опери), клуб „Родина”, різні засідання, видавнича справа, — все це вимагало і ясної голови, і сильних рук, і нервів. Видавнича справа показувала, що свідомість

ширилася в геометричній прогресії, йшла нестримно в широкі маси. Замовлення на книжки ледве встигали виконувати в книгарні „Час” (та й по інших наших книгарнях, яких було вже 4!). Батько, здавалося, не відчував втоми, бо це додавало йому сил, піднесення духа і наочні докази розросту національної свідомости. П’ять років (1912-17) проскочили — як один день. За цей період не можу подати точніших даних про батька, бо сам я був відірваний від сім’ї працею в університеті й службою в Чернігові.

Настав рік 1917. Все закипіло, наче в казані. Треба було організувати свої міністерства в центрі й адміністрацію на місцях, а тут ще прийшли військові події — війна з большевиками, гетьман, директорія... Батько приймав живу участь, став ближче до лікарської й культурно-освітньої справи. Ми переїхали в Київ. Батько включився в Міністерство Шляхів як директор культурно-освітнього Департаменту, бо треба було українізувати наші залізниці, а там, як і всюди, ще цупко трималися москалі. Міністерство Шляхів мало свої нижчі й середні (технічні) школи, мало по більших станціях книгарські і газетні кіоски, які, за Росії, були власністю великого видавництва Ситіна. Тепер не було вже ні Росії, ні Ситіна, а були кіоски й школи й життя котилося вперед своїм шляхом, отже, треба було негайно перебирати майно, а в школах — українізувати педагогічний персонал. До батька надходили листи від українців-залізничників з проханням допомогти неутралізувати московський елемент, який вперто саботував українізацію, а людей до заміни москалів не вистачало, або й просто не було ким пообсаджувати бодай чоловічі позиції на місцях. Така сама картина була й по інших міністерствах. Але надійшли події, які розв’язали всі труднощі: большевицька навала насувалася зі Сходу й треба було відступати на Захід.

В січні 1919 року формувалися наші дипломатичні місії закордон. Моя мати тяжко захворіла і їй треба було шукати теплого Півдня, а батько, в складі місії до Атен, в характері радника, почав лаштуватися до виїзду з Києва. 19-го січня наша родина (батько, хвора мати, я і мій п’ятилітній син) виїхали з Києва. Я мав допомогти батькові перевезти хвору матір до Атен і повернутись в Київ, але вий-

шло так, що ми виїхали з Києва на завжди. Їхати було дуже трудно: потяги — неопалювані, з вибитими шибками; січень був холодний, а мати потребувала тепла. В Рівному попали ми в авантюру Оскілка й тільки чудом нас не розстріляли на станції з кулеметів свої-ж. Це все тяжко переживав мій батько. З превеликими труднощами (розгубивши по дорозі деякі пакунки) ми доїхали до Фіуме, а звідти цілий тиждень плили Адріатиною до Атен. Трудна дорога відбилася на слабкому від тяжкої хвороби здоров'ю матері. Батько, як лікар, ясно бачив трагічний наслідок тяжкої дороги і скоро після нашого приїзду в Грецію, одного ранку збудив мене і спокійно сказав: „Прокинься, наша мама вже в агонії”. Так я бачив її останні хвилини, бачив, як слабкий віддих ступнево пригасав, аж поки зовсім не завмер. Ці хвилини в людському житті залишаються на завжди в пам'яті й я вдячний батькові, що мене хоч на це останнє прощання своєчасно збудив.

Наше перебування в Греції — це була теж повільна агонія української дипломатичної місії в Атонах з браку коштів і зв'язку з Україною, яку окупували вже міцно большевики. Жили ми на березі моря (де було дешевше) і батько щодня їздив трамваем до Атен, в нашу Місію по новини, бо там перечитували щоденну грецьку пресу і жадібно виловлювали найменшу новину, сподіваючись, що може надійде якась радісна відомість про події в Україні. Але радісних вісток не надходило ні зі Сходу, з дому, ні з Заходу, який нас не хотів знати, як державу, бо тоді вже уряд наш був у таборах в Тарнові, залишки війська інтерновані були по польських таборах, самі голодували, але годували польських бліх, а Симон Петлюра перебував у Варшаві, теж фактично інтернований. Жалко було дивитися на батька, як він, примусово бездіяльний, нидів, будував нездійснені фантастичні пляни, перспективи, в які хотілося вірити і для яких було так мало реальних можливостей. Але чимось треба було жити. І ми снували спільно з батьком здогади, що ось весна принесе повстання на Україні, нехай тільки сніг зійде, народ, як один..., і т. д. Але наставала весна і... минала..., вже про сніг всі забули, а ніде ніякого повстання проти большевиків не було, ні всередині, вдома, і не заносилося на якусь інтер-

венцію зі Заходу. Тоді надії перекладалося на осінь: нехай впораються люди зі жнивими, бо хто ж буде нищити врожай! Він потрібний і собі, і ворогові. І... минала осінь, і забирав ворог хліб у наших селян, а ми, в Атенах, вже ждали на нову весну, бо тепер вже то напевно!.. Але певною була тільки безнадійність. Проте її вперто не хотілося бачити і весь час переключалося з осені на весну, а з весни — на осінь. Святі слова сказав нам, людям, Христос: „Будьте, як діти...” І ми дійсно були дітьми, безпорадними сиротами на вигнанню. Боляче було дивитися на сиву, вже стару, дитину, яка все ще жила надією, плакала її в собі, бо ж неможливо жити без надії...

Але тверда, невмолима дійсність поставила нас перед необхідністю міняти „місце постою”: доходили свого кінця скупенькі наші засоби у „валюті”, яку ми ощадно тиснули. У Відні був ще барон Василько, який ще „щось” мав, та й австрійська валюта була без порівняння дешевша за драхми і ліри. Не було рації проживати в дорогій Греції рештки грошей. Отже — Відень! І там видніша може буде наша справа!.. Але у Відні ми побачили таких самих, як і ми „дітей” які снували з однієї каварні в другу, сварилися поміж собою і теж хотіли вірити в краще майбутнє, але його якось не видно було... З Відня батько подався до Польщі, до нашого Уряду в Тарнів, а я залишився в Австрії з сином. В Тарнові батько, як мені писав, застав ту саму біду і безпорадність, як і в Відні. Вся діяльність мого батька в Тарнові звелася до того, що він прийняв посаду міністра здоров'я з тим тільки, щоб зліквідувати міністерство, бо воно в тих умовах було цілком зайве. Чули ми на це здивовані голоси: „Що той дивак робить? Отримав посаду міністра і сам добровільно ліквідує міністерство, рубає, мовляв, ту гиляку ,на якій сидить...” Не могли люди второпати тої простої думки, що їм же самим залишиться більше отих нещасних польських марок, яких і так не вистачало на голодне існування.

Крім ліквідації Міністерства Здоров'я, батько організував для наших дівчат — урядничок курси сестер-жалібниць на той випадок, як би... Оце „якби”, звичайно, не прийшло, але нагодилася інша можливість використати

нових сестер-жалібниць і трошки їх підгодувати. На ту пору американська ІМСА організувала в Закопаному санаторію для наших таборових козаків, хворих на туберкульозу. Батькові запропоновано завідувати тією санаторією. Він взяв з собою до Закопаного своїх курсанток і тим врятував їх від голодування і поневіряння в Тарнові. А крім того американці дали й дещо з одягу. Дівчата одержали сіреньку тканину на суконки, а батько — захисного кольору штани й френч (правду сказавши, дуже своєчасно).

З місцевими „гуралами” у батька затіснилися різні відношення, бо батько володів польською мовою і в обходженні був простий і сердечний. Цього останнього гуралі не мали від своїх, польських лікарів в дорогих, приватних санаторіях. Крім того батькові поміг один випадок. Польська прикордонна сторожа тяжко підстрілила молодого гурала в живіт. Можливо, що це був і контрабандист. До батька вночі приїхали санками (діло було взимі) з глухої полонини десь у горах. Польський лікар, звичайно, не поїхав би навіть за великі гроші. Батько без надуми взяв потрібне приладдя, ліки і одну з сестер до помочі й крученими гірськими дорогами, понад проваллями, серед кучугурів снігу дістався до самотньої хибарки (халупи) десь в гірському закутку. На долівці лежав непритомний молодий хлопець з простріленим животом. Був ще живий, але в дуже тяжкому стані. Не рухаючи раненого з долівки (бо це могло бути для нього смертельне), перев'язав рану, зупинивши кров, зробив застрик, потім за якийсь час — другий, підтримав ослаблене серце і до раня хлопець опритомнів на велику радість гуралів. Батько наказав не рухати, боронь Боже, постріленого з долівки, не давати йому нічого ні їсти, ні пити, залишив при хворому сестру-жалібницю, щоби пильнувала пульс і, в разі потреби, зробила ще один застрик, а над вечір сказав приїхати по нього знову. Гуралі з тривогою спитали батька:

— Ци хлопак вийдзе?

— Як Буг да, то вийдзе. Я зробілем вшистко, цо моглем.

— А юсці, ми відзіми, же пан доктур, як родзони ойцец, заопековалсен хлопакем. Нех Буг поблогославі па на доктора. А цо то ма коштоваць?

— А ніц, бо мне плацом американе.

— То оні плацон за працен в санаторіі, а пан доктур пшецеж фатиговал сен до нас в гури, змарновал себе цалон ноц і еше сьострен възол до помоци.

— Для тего чловек ма серце, жеби помоц блізнему в потшебіе.

— Ой, не кужден ма серце, не кужден. А щегульне насі доктожи.

До вечора наша сестра не повернулася, значить хворий був живий. Смерком приїхали по мене санки, розказував мені потім батько. Я взяв на переміну другу сестру, потрібні медикаменти і ми поїхали в гори. Хлопець був дійсно живий, притомний, серце працювало справно і запалення очеревини проходило нормально. Лежав він долі, як і вчора. Малий гасовий (нафтовий) каганець ледве освітлював бідну хибарку. Видно було, що хворий „вийде”, як не буде ускладнення. Запеклі уста ледво шепотіли: „піць”! А пити можна було по ложечці й то нечасто.

Через пару днів хворого обережно на рядниці перенесено на ліжку. Сестри і я кожний день приїздили перев'язувати раненого, міряти температуру, давати ліки. Ясно, що головним лікарем були молодість, залізне здоров'я пацієнта й чистий гірський воздух.

Хлопець видужав, не скоро, правда. Але радість місцевих гуралів не мала меж. В подяку батьки хворого привезли зарізану овечку, щоби підгодувати сестер і мене і наше американсько-консервне харчування збагатилося на свіжину. Про батька казали, що то „свенти чловек”. З тої пори околичні гуралі часто приходили до санаторіі, „до свего лекажа”, по пораду і звичайно їм у цьому ми не відмовляли. Коли санаторію американці мали ліквідувати, гуральська гміна енергійно пропонувала батькові залишитися у них в Закопаному, обіцяли повне утримання. І навіть „єгомосць” (католицький ксьондз) казав, що „хоч доктор і „не нашей вярі”, але хороший

і „зацни” человек. Та батькові траплялася інша нагода: в Чехії засновувалася Українська Подебрадська Академія, куди і я мав приїхати з Австрії. Отже, родина знову була би разом (але без мами).

Так „місце постою” мало чергову зміну і ми опинилися в Чехії, в Подебрадах. Я — як студент Гідротехнічного Відділу, а батько — як академічний лікар і лектор української мови. З батьком приїхала пара сестер-жалібниць студіювати в Академії. Одна з них стала моєю жінкою. Бог укомплектував нашу родину, дав нам нову „маму” на місце тої, яку ми залишили в Атенах на цвинтарі під білим мармуровим нагробком.

Батько став до живого, цікавого діла, бо народилося нове зацікавлення — Академія. Національна справа, замість безплідних очікувань на зміну політичної ситуації, отримала новий, реальний зміст. Правда, надії на скорий поворот додому не покидали нас і далі, ми вчилися й все боялися, що визвольні події захоплять нас і не доведеться закінчити Академію.

І закінчили, і в світ вийшли, хто інженером, хто агрономом, чи лісовиком, хто технологом, хто економістом, і повлаштовувалися на працю де хто міг, і голови декому з нас посивіли, — декому полисіли, а Україна — як була для нас далекою, недоступною, так і залишилася. Добре, що тоді, як починали вчитися, не знали, що нас жде, або, певніше, що нас власне нічого не жде, крім чужого кутка і твердого, часом, шматка хліба... А тоді, в роках 1922-23, дихалось на повні груди весняною надією, хто переживав ще свою весну. Але й ті, для кого їх весна життя залишилась вже далеко позаду, й ті жили й працювали з радісним піднесенням, от — як мій батько. бо ж малося на думці: як пригодиться для відновленої Батьківщини кожний фахівець, бо на кожну пару рук припадає десять пар обов'язків. І вчилися, всі вчилися: і студенти, і викладовці. Викладовці використовували всі можливі джерела, писали підручники, а студенти переписували й друкували на шапірографі, виготовляли викреси, таблиці, діаграми, влаштовували кабінети для вправ, лабораторії. Працювала гарячково термінологічна комісія для виповнення порожнечі в нашому технічному лексіконі. В ній енергійну участь

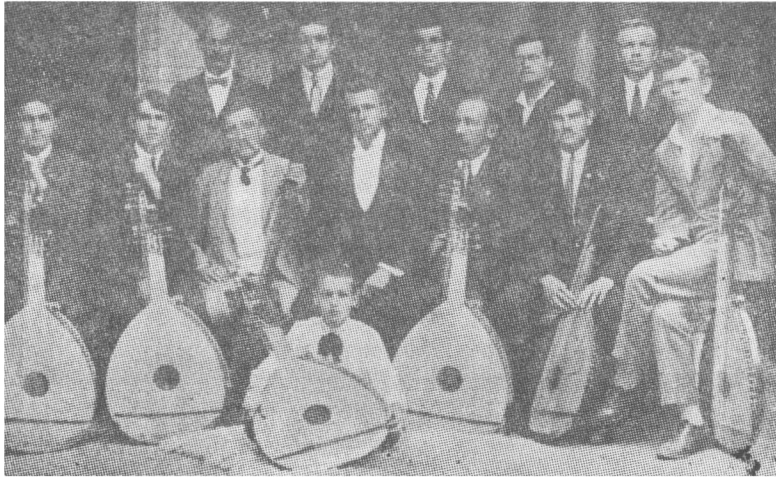
приймав і батько. Мав також і інші навантаження, як медична обслуга студентства, виклади української мови. Викладаючи мову, батько вжив для вправ цікаву методику: загадав слухачам кожному описати найдраматичніший момент свого життя, а що кожний зі студентів був ще, сказати б, вчора активним учасником військових подій, то й кожний мав не один сильний момент у своїх свіжих спогадах. Ця ідея була дуже влучна, бо й припала до смаку слухачам і, крім того, давала подвійну користь і як вправа в писанню рідною мовою, і як мемуарний матеріал з наших визвольних змагань. Батько мав на увазі, згодом, відібравши найвартісніше, видати як збірку спогадів про боротьбу з большевиками за рідну землю. Мороки мав батько з тими спогадами силу силенну, бо треба було йому (дуже короткозорому) вичитувати часом нечиткі рукописи, робити їм педагогічну оцінку, а в тих випадках, коли матеріал був цікавий, опрацьовувати його так, щоб та писанина мала руки, ноги і голову.

Але працювали тоді з запалом, працювали в гурті ентузіястів, а перед очима стояла вимріяна, люба Батьківщина і для Неї видобувалося з себе надлюдські сили і доконувалось подивугідних чинів. Коли в двох роках по заснованні Академії, була зроблена виставка праць студентів і професорів, то і ми самі, і чехи — фахівці дивувалися, що за такий короткий термін часу зорганізовано, написано, видрукувано стільки доброго. Зі старого пражського Карлового університету приїздили професори і змушені були визнати, що вони, чехи, не мають таких збірок лісових шкідників, яку зробили за неповних два роки подебрадські студенти. І по інших галузях видно було поважну, серйозну, наукову працю. Цікавилися нами й москалі емігранти, які, хоч і мали значно більші дотації від чехів, але не здобулися на власну високу школу (а ми мали аж три!). Їм залишалося тільки шипіти зі злобою по кутах:

— Паглядіте, і аткуда ето у ніх набралось всево? Вчєра ещо басіє, вшівіє, а сєводня — студєнти, прафєсєра! Падумаєш!..

Але нічого, крім заздрости й злоби, вони надумати й не могли.

Батько мав приємне й гідне товариство: старі друзі ще з молодших літ, — Іваницький, Чикаленко. Цей останній так само, як і батько, боляче переживав наше вигнання. З погідною іронією старий землевласник, колишній багатій, казав: „Мій жеребець у Перешорах мав більший станок, ніж оце ми з жінкою тиснимося у чешки в кімнатці”. Згадували обоє старі минуле, дореволюційні часи — революцію, пробували снувати якісь здогади на майбутнє, але воно було таке імлісте, безвиглядне, що зайвим було вдивлятися вперед, а головне — для обидвох їх (і батька і Чикаленка) життя вже фактично минуло, бо залишок отих смутних днів був і сумний, безперспективний, і пов'язаний з фізичним упадком сил, браком здоров'я і втомою від пережитого. Коли що радувало — то це розріст Академії,

Модест Левицький на курсі бандуристів п. В. Ємця в Подебрадах
(3-ій з ліва)

успіхи її студентів і наукові праці наших професорів. І дійсно, чеські дотації не пішли на марне: створено було поважну українську технічну літературу, зібрано наукові матеріали, бібліотеку, зверх п'ятьсот людей, вирваних воєнною завірюхою з життєвої колії, стояли тепер озброєні в технічне знання, кваліфіковані вищою освітою, з дипломами в руках. П'ять літ навчання миналися і ми, вихованці

Академії, мали перед собою нову життєву путь, хай і на вигнанні, але з великими потенціальними придбаннями, які могли дисконтувати не лише для свого особистого добробуту, але й для відбудови Батьківщини. Бо вже ось-ось..

Оте фатальне „ось-ось” — це була для нас фата-моргана в мертвій пустелі. За тою фата-морганою ми не бачили різниці між мірами часу людського життя і міром історичних подій, які вимагають не одного людського покоління для відповідної еволюції.

Отже, диплом у руках, стипендія скінчилася, згідно з умовою, в Чехії ми не маємо права шукати праці (бо надпродукція своїх, чеських технічних сил) і стоїмо перед новою зміною „місяця постою” тим більше, що й загальні дотації на Академію почали чехи скорочувати.

Єдине місце, де ми не почували б себе на чужині — це була Волинь, своя, хоч і не родима земля, але українська, з якою було багато пов'язано спогадів і у батька, і у мене. Отже, туди ми й скерували свій зір.

Осіли ми в Луцьку 1927 р., бо туди я мав призначення від польської влади на посаду меліоратора, а батько знайшов працю в українській гімназії яко лікар і лектор української мови.

Волинь зустріла нас дещо відмінною від тої, яку ми знали ще перед першою світовою війною. Тоді в містах всі жиди говорили по російськи, а селяни не знали — хто вони в дійсності є: не росіяни, то напевно, а про Україну й українців мало чули взагалі, а тому називали себе „тутешніми”. Це ніби теж був якийсь вихід з положення, бо як себе інакше називати? Коли настала Польща і польський поліцай питав тутешнього селянина — чого він не вміє по польськи говорити, коли він приїхав до Польщі, то той відповідав: я не приїхав до Польщі, а Польща приїхала до мене... На це вже не було аргументу і або розмова вичерпувалася, або до слова приходила гумова палка. Тоді свідомість українськості приходила волинякові через шкіру скоро і трималася міцно. Ніяка книжка і за десять років не зробила би того, що „пепеге” (польський пшеμισл гумови) за один „сеанс”.

Боляче це говорити, але, зрештою, кожна акція викликає реакцію і за національну свідомість волиняків і холмщаків треба дякувати... полякам і їх нерозумній політиці. Але цей процес освідомлювання Волині й Холмщини був болісний, боліли й ми з батьком за всі ті знущання над нашими людьми. Тай на нас дивилися поляки зверху вниз і підкреслювали всюди свою вищість, де тільки можна було.

Батько не раз висловлював свої жалі таким полякам з України, як Волошиновський, Стемповський. Вони дуже добре нас розуміли й самі бачили всі помилки й короткозорість польської урядової політики й розуміли, що на таких підвалинах бруталної колонізації Волині, Галичини й Холмщини не будуються добросусідські відносини з майбутньою Україною, але такі поодинокі голоси не могли мати будь-який вплив на хід подій. Треба дякувати долі, яка не допустила батькові бути свідком дикої пацифікації передвоєнних років, руйнування церков і нищення нашої інтелігенції вже за другої війни. Милосердний заощадив моєму батькові тої гіркої долі, яку ми зазнали в повній мірі.

Праця в гімназії серед дітвори й молоді давала задоволення, а наслідки виправдували ті труди й зусилля, яких докладав батько, ходячи в Луцьку з передмістя Красного до гімназії. Сили вже підупадали, молодь бачила, якою дорогою ціною оплачувалося оте ходження на лекції й віддячувалася сердечним відношенням до свого „дідуса”. Так само популярним був батько й серед околичних селян, бо їх діти вчилися в гімназії і ту любов до мого батька передавали своїм батькам.

Знаючи культурність і лояльність мого батька, польські кола охоче бачили би батькову кандидатуру до сойму, але він категорично відмовився: „Я все втратив — здоров'я, Батьківщину, Дружину, майно. Залишіть же мені бодай мое добре ім'я. І його він гідно доніс до кінця.

Сам лікар — він не пильнував власного здоров'я, зрештою, ніколи й не хворів. І не помічав — як слабло його серце, не підтримував його ні спочинком, ні ліками і, коли трапилася така нестрашна річ, як заворот кишок (а це

усувається не надто складною операцією), то виявилося, що це був для батька смертельний присуд, бо лікарі не наважувалися батька оперувати через поганий стан серця.

Розв'язка прийшла скоро: через три дні після захворювання, 16-го червня 1932 року батько помер без великих мук.

Останнє його „місце постою” нарешті зафіксувалося на луцькому цвинтарі гранітовим нагробком зі скромним написом:

ДОКТОР
МОДЕСТ
ЛЕВИЦЬКИЙ

Прийдіть і поклоніться Йому. — Ред.

Д. Дорошенко

ЛІКАР-ГУМАНІСТ

З покійним Модестом Пилиповичем Левицьким познайомився я в Києві десь в 1907 р., де саме — не пригадую, мабуть в редакції „Ради”, куди він частенько заходив, коли бував у Києві, а я в 1906 - 1909 рр. був постійним співробітником „Ради”, а іноді й редагував, заступаючи то Ф. П. Матушевського, то М. Ів. Павловського. Зустрічі наші з Модестом П. були короткі і здебільшого „ділові”, в справах редакції, „Просвіти” тощо. Але і під час цих коротких зустрічей кидалася у вічі характеристична риса Модеста П.: якась особлива сердечність, надзвичайна привітність і делікатність; з усього було видно дуже добру і чулу людину. Ці риси його вдачі відбивалися (чи мені так здавалося) і на його літературних творах, на коротких оповіданнях і фельетонах, які він приносив або присилав до „Ради”. Виправляти їх до друку не доводилося: мова була прегарна, можна сказати, зразкова; передивлятися треба було перед одсиленням до друкарні хіба-що з погляду „цензурности”, щоб часом десь у фельетоні не проскочило щось таке, за що потім була б рахуба з цензорами. Ці оповідання, а особливо з жидівського життя, де з таким співчуттям мальовано недолю жидівської бідноти, здавалися мені часом надто сентиментальними — доти, доки я не переконався, що це співчуття пливе не з сентименталізму, не з якоїсь спеціальної тенденції, а з глибини душі автора, вщерть наливої любов’ю до свого ближнього, до всіх покривджених і понижених, хто б вони не були.

Від людей я чув, що Модест Пилипович походив з графського роду Рогаль-Левицьких. Батько його, будиши народником і демократом, добровільно перестав уживати графського титулу; цей титул він ужив лише в одному своєму псевдонімі „Граф Біберштейн”, під яким він видав 1881 року у Кам’янці Подільській збірку українських оповідань („Граф Мотика”). Ні від кого не чув я нічого про дитячі літа Модеста П., про його шкільну науку. Знаю, лише, що він дуже добре володів змалку французькою мовою; мабуть це знання він виніс ще з дому. Це була єдина

ознака його „панського” виховання, бо в своєму житті М. П. був справжнім демократом — в кращому розумінні цього слова. Вдягався він просто і скромно, вигляд мав зовсім не панський. І на цьому ґрунті траплялися з ним веселі епізоди, один з яких він мені сам оповів. Коли він служив за лікаря на залізниці у Радивиліві, то, як залізничний службовець, мав білет першої кляси і частенько їздив до Києва. Одного разу, вертаючися до Радивилова, сидів сам один в купе першої кляси; коли ось на одній станції входять пан і пані (це був якийсь польський граф з жінкою, з місцевих дідичів). Зиркнувши на скромно одягненого пасажира, вони невдоволено заговорили між собою по французьки: „Ручся, казав пан, що цей суб’єкт (себ-то М. П.) їде без білета”. — „Помиляєтеся, відповів М. П. по французьки, цей суб’єкт, так як і ви, їде з білетом”. Графське подружжя було страшенно сконфужене і поспішило з вибаченнями.

Я знав, що М. П. служив якийсь час земським лікарем в селі Будаївці (біля станції Боярка під Києвом), і мав там коло вокзалу хатку. Потім він перейшов на службу до Радивилова, а його місце зайняла В. О. Матушевська, дружина близької до мене людини Ф. П. Матушевського і моя давня товаришка по студентській Громаді в Петербурзі. Я частенько бував у Матушевських в Будаївці і не раз зустрічав там М. П-ча, який, навідуючися до Києва, не минав і Будаївки. От там я познайомився з ним ближче. Довідався, що він був справжній „народник” з традицією ще давніх „хлопоманів”; але це „народництво” було у нього не лише в теорії, а в повсякчасному житті і виявлялося у надзвичайно уважному, я б сказав, любовному відношенні до простих людей, як до своїх пацієнтів, так і взагалі до всіх, з ким він стикався. Це відразу кидалося у вічі. Досить було поглянути, як він розмовляв з селянином, коли той приходив до нього за лікарською, або за якою іншою порадою. Видко, що селяни Будаївки дуже його любили, і хоч в особі В. О. Матушевської вони знайшли достойного наступника Модесту П-чу, але не забували й попереднього „доктора”: їдучи часами разом з ним у вагоні 3-ої кляси з Києва до Боярки, раз-у-раз спостерігав я, як бага-

то у нього знайомих серед місцевих селян, і рідко доводилося нам між собою в переїзді говорити, бо підступали різні селяни, баби, жиди, приязно вітали М. П-ча, розпитували, і він з кожним говорив, як з старим добрим знайомим, давав поради, потішав, як що хтось ділився своїм горем. І тоді то мені ставало ясно, що з Модеста Пилиповича був лікар не тільки тіла, але й душі, і хто знав, котрий з них, отих двох лікарів, переважав у ньому...

Найбільше познайомила мене з М. П. і зблизила наша спільна подорож, яку ми відбули літом 1911 року по західній Волині. Любо мені згадати ці часи, і я дозволю собі оповісти про цю подорож, бо тоді то я пізнав як слід Модеста Пилиповича, що то за золота людина.

На початку літа 1911 року приїхав до Києва молодий тоді український вчений з Галичини д-р Іван Зілінський (він тепер професором у Кракові), який з доручення Петербурзької Академії Наук відбував етнографічну подорож по Україні: записував діалектичні одміни української народньої мови. Ми були з ним вже раніше знайомі і ось умовилися відбутися разом екскурсію на Волинь; мене цікавила старовина, а його — мова. Вже перед тим не раз закликав мене М. П. одвідати його в Радивиліві, і трапилося вже було так, що я трохи не побував у нього; це було весною 1909 року, коли я мав одвозити хворого Івана Франка з Києва до Львова. Я вже зібрався сідати в потяг, коли прибув син Франка, теж покійний вже, Андрій Франко, і я доручив йому їхати з батьком, а сам зателеграфував до М. П., щоб зустрів батька і сина в Радивиліві і поміг при переїзді кордону. М. П. дійсно зустрів їх і провів до самого Львова. Він, як служачий прикордонної станції, мав постійну перепустку через границю.

Так от списалися ми з М. П. і з'їхалися в Радивиліві. Я їхав сам, д-р Зілінський приїхав чи раніше від мене, чи пізніше — вже не пам'ятаю. В Радивиліві познайомив мене М. П. з членами місцевого українського гуртка: М. П. скрізь, де пробував, умів знаходити й гуртувати людей. Це були в Радивиліві виключно дрібні урядовці залізничі й митної комори. Пам'ятаю одного з поміж них на прізвище Отченаш Д. Це був найбільш активний помішник

М. П. в справі розповсюдження української літератури, здобування книжок із Львова, і взагалі української національної пропаганди. Пізніше, в кінці 1917 року, я зустрівся з цим Отченашом при виїмкових обставинах в Ставці Верховного Головнокомандуючого в Могилеві на Дніпрі: я приїхав з Ол. Гн. Лотоцьким з дорученням Ц. Ради заключати умову про виділення українського фронту в окремий відтинок загального фронту, а Отченаш був членом всемогутнього тоді „Вікжеля” (Всеросійської Спілки Залізничників), що своїм впливом вирішив жовтневий переворот на користь большевиків. Про цю свою зустріч я оповів на другому місці у своїх спогадах.

Ми гуляли по Радивиліві і зайшли на кладовище. Тут поза огорожею М. П. показав мені якусь могилу, що стояла без хреста і без усяких зовнішніх ознак: це була спільна могила польських повстанців з 1863 року, яких було побито коло Радивилова і закопано в одній „братській” могилі. Ще в 1911 році було невільно поставити над нею хреста. Ми зняли шапки і віддали уклін могилі борців за визволення своєї батьківщини. В Радивиліві я спостеріг те саме, що й у Будаївці — надзвичайну популярність М. П. серед низів населення, дрібних службовців і всякої бідноти; всі якось особливо радісно віталися з ним при стрічі і майже з кожним він заговорював або принаймні казав якесь привітне слово.

На другий чи там на третій день до господи М. П. підїхала жидівська фіра, набита просто сіном, а зверху якесь рядно. На козлах сидів зігнувшись старий жид з ципиною вже сивою бородою. Це був візник, який звичайно возив М. П-ча в його поїздках, і який мав тепер везти нас до Берестечка — мети нашої подорожі. М. П. величав його здається „паном Лейзерманом”. Сяк-так умостилися ми на фірі: Модест Пилипович, його син Віктор (тоді гімназист Луцької гімназії), д-р Зілинський і я. Не скажу, що було зручно, особливо Модесту П., який вибрав якесь невивідне місце над колесом, де дуже трясло і підкидало. Дві худі шапки рушили, і ми попленталися по розмитій дощам, дуже нерівній дорозі. Бачучи, як підкидає М. П-ча, я сказав пошепки пану Лейзерману, що М. П-чу не-

зручно сидіти. „Та хіба вони признаються, хіба вони скажуть, що їм незручно” — відповів з якоюсь особливо ніжною усмішкою на адресу М. П-ча візник. І також пошепки почав мені оповідати, що „їхній” доктор не така людина як усі: всі дбають про те, щоб їм самим було добре, а їхній доктор дбає тільки про других, а особливо про бідних і що для нього нема жида чи християнина, а всі рівні... Фіра трусилася і рипіла, коні гучно ляскали копитами по калюжах, а за цим шумом не чув М. П., що ми як раз про нього з Лейзерманом розмовляли.

Кільки годин пленталися ми до Берестечка і добре потомилися, доки доїхали. Зупинилися в якомусь заїзді і не встигли ще гаразд одпочити, як хата наповнилася людьми. Звістка, що приїхав „доктор”, блискавкою рознеслася серед містечкової бідноти, і звідусіль назбігалися пацієнти, здебільшого жида. Матері приносили худих, рахитичних дітей і питалися поради. Пришкандибали якісь хворі. М. П. замість спочити мусів одкрити амбулаторний прийом, ані одним мускулом не показуючи, що він втомлений або що йому ніколи. Терпеливо вислухав він плутані оповідання й жалі, оглядав хворих, давав поради. Замурзаних виснажених дітей садовив на коліна, голубив. Розмовляв по жидівськи, і це, видко, також було одною з причин, чому до нього так тиснулися хворі. Ми з д-ром Зілинським пішли на ринок: був базарний день, з'їхалися люди з околиць сел, і наш учений найшов багато зразків місцевої говірки з дуже архаїчними відтінками і вимовою. М. П. ще довго порався в своїй імпровізованій амбулаторії, і ми його ледве витягли, щоб перекусити й рушити далі.

Об'їхали ми поле бою під Берестечком, оглянули козацькі могилки, обійшли всі історичні місця над річкою Пляшевою і коло Стиру, побували в селі Пляшевій, зайшли в стару дерев'яну церковцю, де Великий Гетьман сповідався і причащався перед боем... Повні глибоких вражнь вернулися ми на другий день до Радивилова. Тіні і образи великої національної катастрофи вітали над нами.

З Радивилова д-р Зілинський поїхав в околиці Луцька. Я, М. П. і Віктор Модестович поїхали в гості до покій-

ного вже Дм. Вас. Марковича, до села Михалковці, під Острогом. До станції Здолбуново їхали всі разом, а там попрощалися з д-ром Зілинським, який поїхав до Луцька. Модест Пилипович мусів чогось задержатися у Здолбунові і ночувати. Сам пішов з сином до якихось знайомих, а мене дуже вигідно улаштував в амбуляторнім покою при станції, де стояла канапа, на якій я й розташувався. М. П. залишив мене на опіку сторожа при станції, вже немолодого, з довгою бородою служачи. І от те, що я почув про Модеста П. та про його популярність серед жидівської бідноти з уст Лейзермана, те саме про його популярність серед бідноти християнської почув я від цього сторожа. Спочатку спитав мене сторож, чи я не родич Модесту П., і довідавшись, що ні, почав дуже делікатно говорити про його доброту: як він усім помагає, за всіх просить, клопочеться; це, казав він, такий „доктор”, що не то, що не бере за лікування, а ще вбогому хворому сам з власної кешені допоможе... На другий день вранці я був свідком амбуляторного прийому М. П-ча — очевидно не офіційного, бо Здолбуново мусіло ж мати свого власного лікаря, як велика станція. Але популярність М. П-ча робила те, що до його сходилися пацієнти з дрібних служачих і залізничних робітників, і я ще раз мав нагоду пересвідчитися, що тут було лікування не лише тіла, але й духа.

Побували ми в Михалковцях, одвідали старого Марковича і поїхали знову назад, до Рівного, а звідти — в село Городок, до Ф. Р. Штейнгеля, подивитися його музей волинської старовини. Тоді саме вперше познайомився я з Федором Руд. Штейнгелем, що згодом відіграв велику роль в моєму житті. І знов по тому, як приймали Модеста Пилиповича, як ставилися до нього люди, бачив я, якими саме чарами умів він їх до себе причарувати.

В оцю волинську подорож вперше пізнав я Модеста Пилиповича не теоретично лише, як письменника чи громадського діяча, але в практичному житті, як великого гуманіста, приятеля страждаючої людности. Я зрозумів секрет його впливу на людей, зрозуміли стали мені й пружини його літературної творчости. Він не був першорядним артистом, таким як Франко або Коцюбинський, але те, що

він писав, йшло з глибини його серця, було овіяно живим, глибоким почуттям і досягало великого ефекту власне тому, що було зогріте любов'ю, тою любов'ю, без якої навіть найбільший талант не може нас зворушити, і без якої всяка „віра”, себто ідея, є мертвою.

Тепер мені зрозуміло, чому польські мужики-гуралі коло Закопаного, де перебував М. П. вже в часах еміграції, як лікар української санаторії, так полюбили його, що ні за що не хотіли пускати його від себе, просили стати членом їхньої громади і залишитися назавжди у них. Погоджувався на це і місцевий ксьондз, але казав, що М. П. мусів би прийняти католицьку віру. Гуралі обурилися цим: як, казали вони, людина, що зближається “ku wieczór życia” свого, буде міняти віру, в якій вродився? Ні, добрий доктор може залишитися в них і не переміняючи віри!

Однак М. П. не залишився. Не тому, що йому не хотілося провести старість серед гуралів, а тому, що він почував обов'язок бути з своїми і ділити їхню долю емігрантського життя. І він її поділив, п'ючи, можна сказати, гіркий келих до дна. Багато йому довелося зазнати розчарувань. Тяжкі обставини, при яких звичайно випливають на зверх далеко не кращі сторони людської вдачі, особливо болоче відчувалися ним, людиною такої тонкої, делікатної духової вдачі.

На еміграції наші зустрічі бували короткі і випадкові. Але завжди, зустрічаючись з М. П., я знаходив усе того самого гуманіста, що старався „врятувати” не лише тіло, але й дух своїх безталанних земляків. Хай буде серед нас пам'ять цієї доброї благородної людини вічна.

(За „Тризуб”, ч. 26-7, 1933 р., Париж).

БІБЛІОГРАФІЯ ПРАЦЬ МОДЕСТА ЛЕВИЦЬКОГО

Оповідання, гуморески та інші:

- „Граф Мотика” (збірка оповідань) 1881, Кам'янець Под.
- „В Суді”, оповідання (гумор. фельєтон), 1918 р.
- „Шкільні товариші” — спогади.
- „Паки і паки”, оповідання (про нашу літературу), 1920.
- „Казьонні діти”, оповідання, 1920.
- „В школі” — оповідання — гумореска з шкіль. життя.
- „Gloria victis” — 1925.
- „Землиця рідна” — оповідання, 1926.
- „Тяжка дорога” — оповідання, 1928.
- „Люди звірі”, 1927.
- „Дякова помста” — оповідання.
- „Деда” — оповідання.
- „Забув” — оповідання.
- „Одне слово” — оповідання.
- „Порожнім ходом” — оповідання (про жидів).
- „Щастя Пейсаха Лейдермана” — оповідання (про жидів).
- „В клуні” — жарт для театру.
- „Граматики для самонавчання”.

Музичні твори: „Ой чого ж ти тополецько сумно похилилась”, композиція на кобзу та інші. (Модест Левицький — чудово грав на піано і добре на кобзі-бандурі).

Переклади з чужих мов:

- „При битій дорозі” — роман Равіти.
- „Історія одного селянина” — Шатріяна.
- „Quo Vadis” — Сінкевича.
- Фараон (3 том. роман), Б. Пруса.
- Нетрі — А. Сінклера.
- Бог помсти — Шолома Аша (з ориг. жидівського).
- „Вдосвіта” — Ежа.

Модест П. Левицький знав кілька чужих мов: французьку (з дому), латину і греку (з школи) і жидівську (зі студій), польську, російську.

Лікарські книжочки для народу:

Про коросту, Про холеру, Селянські знахорі та баби шептухи, Сібірська язва, Лихі хвороби на очі і багато інш.

Плякати - летючки:

Про пранці.

Про телій.

Про шарлятину. (Видання Ананівського Земства).

Модест Левицький співробітничав: у „Київській Старині” (з 1901 р.), а пізніше в „Новій Громаді”, „Раді”, „Світлі” (педагогічний журнал) і в „Літ. Наук. Віснику” (ЛНВ) та інш.

Дописував до різних часописів та календарів.

М. Л. часто писав під псевдонімом М. Пилипович, Виборний, Макогоненко.

Залишив рукописи: „Історичну повість” з часів Андрея Боголюбського, та „Спогади”. (Рукописи були у сина Віктора), що з ними сталося невідомо (син Віктор помер в Аргентині в р. 1960).

М. Б.

МАТЕРІЯЛИ про Модеста Левицького:

„Тризуб”, — тижневий журнал в Парижі, ч.ч.: 26, 27, 28, 29, 1933; є фото з 1932 р. і з гімназійних часів та фото з дружиною, і фото в домовині і похорон в Луцьку. Літопис Волині, ч. 3. Стаття М. Левицького, про Білокриницьку с. г. виставку. Літопис Волині, ч. 6, 1962, ст. 115, Енцикл. Україн., зошит 16, ст. 1269. — М. Півоваров — „Перед судом історії” — Вітчизна, ч. 12, 1964. Київ. Літ. Вол., ч. 9. 1967.

СПИСОК

організацій і людей доброї волі, що спричинились до появи цієї книжки.

Читальня Просвіти у Вінніпезі. — 25.00 дол.

Приходько П. (інж.), ЗДА — 20.00 дол., Д. Бакевич — 5.00 дол., Я. Балабан — 2.00 дол. По 1.00 дол.: З. Дасишин, С. Гаєвська, Л. Татарів, І. Шабельський.

В. Лучкань (ЗДА). збірка — по 5.00 дол. — В. Лучкань, Л. Веремчук, Ф. Коршенюк, О. Шандюк, д-р Ф. Чуй. **По 3.00 дол.** — Ф. Гаврилюк, Ф. Шрайтер. **По 2.00 дол.** — І Горошук, Г. Литус Д. Мамчур, В. Волошко, Т. Ткачук, А. Ковальчук, Л. Худовський, М. Ступницький, В. Тетера. **По 1.00 дол.** — П. Гаврилюк.

І. Довгаль (Торонто). (Збірка 110 дол.) з того: Г. Бояр — 18.00 дол. **По 5.00 дол.:** А. Юрчко, А. Лясковський. **По 2.00 дол.:** АРКА, АЛЬФА Форнітур, В. Трач, В. Каміль, К. Медвіцький, І. Ващук, І. Безкоровайний, О. Крушельницький, О. Важний, М. Олійник, П. Родак, Гетманчук, П. Пісоцький, С. Стрижовець, К. Губарек, М. Покріпський, П. Стрижовець, І. Довгаль, Курило, Галец. кількох невірно прізвище. **По 1.00 дол.:** Україніан Арт, Ф. Артеменко, І. Мішен, І. Корець, Ф. Лавринюк, Ю. Головка, К. Павлів, В. Сливка, Д. Білошущкий, В. Конечний, І. Баран, Д. Салючок, П. Степура, І. Олійник, І. Радкевич, О. Звірховський, Д. Павлюк, П. Довгаль, М. Коречок, В. Пінковський, М. Селешко, Ф. Геніковський. Решта прізвищ невідрізн.

Усім велике спасибі. — Ред.

З М І С Т

	Стор.
Проф. Д-р Ю. Мулик-Луцик — передмова — Незабутній „Дідусь” Волині	3
Віктор Левицький — Син про свого батька	7
Дмитро Дорошенко — Лікар-Гуманіст	29
М. Б. — Бібліографія праць Модеста Левицького ..	36
Список жертводавців на видання цієї книжки	39
Список видань ІДВ в англійській мові	40

LIST OF PUBLICATIONS OF RESEARCH INSTITUTE OF VOLYN

P. O. Box 606, Winnipeg 1, Man., Canada

- 1) G. Mulyk-Lucyk, Dr., et others — Volyn in the Struggle for the Freedom of Ukraine Volyn. Volyniana I., 1940. — \$0.50
- 2) I. Levkovich, Dr. — History of the Volyn, (Sketch), Volyniana II., 1953. \$1.50
- 3) S. Kylymnyk, prof. — Calendar year in Ukrainian folklore, Vol. I., Volyniana III., 1955 \$2.50
- 4) S. Kylymnyk, prof. — Calendar year in Ukrainian folklore, Vol. 2., Volyniana IV., 1959 \$3.00
- 5) S. Kylymnyk, prof. — Calendar year in Ukrainian folklore, Vol. 3., Volyniana VIII., 1962 \$4.00
- 6) S. Kylymnyk, prof. — Calendar year in Ukrainian folklore, Vol. 4., Volyniana V., 1957 \$2.00
- 7) S. Kylymnyk, prof. — Calendar year in Ukrainian folklore, Vol. 5., Volyniana IX., 1964 \$4.00
- 8) Ilarion Metropolitan — (Fortress of) Orthodox Holy Pochaiv Lavra, (Historical Monography), Vol. VI., 1963 \$4.00
- 9) Ilarion Metropolitan — Grammatical Stylistic lexicon of Shevchenko, 255, 1961 \$2.00
- 10) A. Buzanskyj — The origin of statehood of South Eastern Slavs, Volyniana XIII., 1964 \$1.00
- 11) P. Shumovskij — Ostrih, Historical Sketch, Volyniana XI., 1964. \$2.00
- 12) A. Buzanskyj — The Prypiat River (old water ways between the Black Sea and the Baltic), Volyniana XV., 1966 \$1.00
- 13) G. Hordienko — Agrarian Reform in 16 century, Volyniana Xa, 1962 \$1.00
- 14) Ilarion Metropolitan — Christian Ideology of T. Shevchenko, p. 102, 1964 \$1.00
- 15) Ilarion Metropolitan — Metropolitan Arseniy Matsiyevych, The Martyr — A Historical Monography, p. 256, 1964 \$2.50
- 16) Ilarion Metropolitan — Pre Christian Beliefs of Ukrainian People \$5.00
- 17) V. Levitskyj & D. Doroshenko — In memory of Modest Levitskyj, p. 40, 1968 \$1.00

Other Publications:

- M. Borowskyj — Ukrainian Topo- and Antroponymy on the Botanical Terminology, 1955 \$2.00
- I. Rozhin, prof. — M. Borowskyj — Bio- bibliography, 1962 \$1.00
- O. Duchyminska — Victor Domanyckyj, monography, 1963 \$2.00
- V. Domanyckyj — The nation — creative role of Hetman Mazepa, 1960 \$1.00
- V. Domanyckyj — Taras Shevchenko (Life Studies), 1961 \$1.00
- M. Borowskyj — Names of the basin Black Sea of the International Botanical Terminology (angl.), 1961 \$1.00

СПИСОК І ЦІННИК ВИДАНЬ ІНСТИТУТУ ДОСЛІДІВ ВОЛИНИ
LIST OF PUBLICATIONS OF RESEARCH INSTITUTE OF WOLYN

Волинь у боротьбі за волю України. Збірна праця, ст. 56, 80, 1952	\$0.50
І. Левкович — Нарис історії Волинської землі, ст. 159, 1953	1.50
С. Килимник — Український рік у народніх звичаях в історично-му освітленню, т. I (зимовий цикл), ст. 152, 1955 р.	2.50
С. Килимник — Український рік у народніх звичаях, т. IV (літній цикл), ст. 178, 1957	2.00
С. Килимник — Український рік у народніх звичаях, т. II (весняний цикл), ст. 254, 1959	3.00
С. Килимник — Український рік у народніх звичаях, т. III (весняний цикл), ст. 372, 1962	4.00
С. Килимник — Український рік у народніх звичаях, т. V, ст. 288, 1964	4.00
† Іларіон — Св. Почаївська Лавра, ст. 398, 1961 р.	4.00
† Іларіон — Словник Шевченкової мови, ст. 256, 1961 р.	2.00
Г. Гордієнко — Аграрна реформа 16 стол. на Волині, ст. 48, 1962	0.80
П. Шумовський — Остріг, Історична монографія, ст. 130, 1964	2.00
† Іларіон — Релігійність Т. Шевченка, ст. 102, 1964	1.00
† Іларіон — Митрополит Мученик Арсеній Мацієвич, ст. 256, 1964	2.50
† Іларіон — Дохристиянські вірування укр. народу, ст. 424, 1965	5.00
А. Бужанський — Походження Державности у півд. сх. слов'ян, 1964	1.00
А. Бужанський — Ріка Припять і її допливи (арх.-географ.), 1966	1.00
В. Левицький і Д. Дорошенко — Спогади про М. Левицького, 1967	1.00

Збірник-Літопис Волині (Volhynian Chronicle)

Літопис Волині, ч. 1, ст. 126, ілюстрований, р. 1953	2.00
Літопис Волині, ч. 2, ст. 128, 1955	1.00
Літопис Волині, ч. 3, ст. 128, 1956	1.00
Літопис Волині, ч. 4, ст. 128, 1958	1.00
Літопис Волині, ч. 5, ст. 170, 1961	2.50
Літопис Волині, ч. 6, ст. 128, 1962	2.00
Літопис Волині, ч. 7, ст. 128, 1964	2.00
Літопис Волині, ч. 8, ст. 96, 1966	2.00
Літопис Волині, ч. 9, ст. 96, 1967	2.00

Популярна бібліотека Літопису Волині (БЛВ)

Прот. С. Гаюк — Від церк. престола до Берези Карт., ст. 58, 1955	0.50
І. Марчак — З мучеництва Холмщини на Білгорайщині, ст. 58, 1957	0.50
П. Фелоненко — Збройна боротьба на Волині, ст. 58, 1958	0.50
І. Хміль — Гомін Полісся (поезії), ст. 244, 1960	2.00
Г. Сірий (Мандзенко) — Оповідання, т. I, 1963 — 1.00 а т. II, 1964 — 2.00	3.00

Research Institute of Wolyn. Box 606. Winnipeg 1, Canada.

170078

\$ 500

